

Språkfrågor i urval

Saft och juice

I Språkbruk nr 2/1994 fanns en nyttig förteckning över engelska ord, som ofta förekommer i svenska texter, jämte förslag på lämpliga ersättande svenska ord. Jag vill fästa uppmärksamhet vid ytterligare ett engelskt ord, som förefaller rätt så utbrett i Finland, nämligen ordet *juice*.

I mitt eget svenska språkbruk har jag aldrig behövt ordet *juice*, och jag frågar mig om inte det är ett ord som helst borde undvikas. Både uttal och böjning av ordet är krångliga i svenskan. Däremot finns ordet *saft* som en allmän benämning på många slags drickbara vätskor, antingen de erhållits genom kokning och eventuell spädning samt pressning eller tappning. Redan på 1930-talet såldes buteljerad *råsaft* av äpplen, och för mig har det alltid känts naturligt att tala om *pressad saft* och om att krama saften ur en citron eller en apelsin. Som hjälpmedel förekommer i mångt hushåll en saftpress.

I våra dagar tycks det ha skett en differentiering av terminologin på området. En dryck, som jag utan minsta hämningar skulle kalla *apelsinsaft* – eller möjligen pressad apelsinsaft – saluförs i Finland under det svenska namnet *apelsinjuice*. I

Finland har man dessutom veterligen i huvudsak bevarat det engelska uttalet. I Sverige däremot både säger och skriver man synnerligen ofta *jos*. Svenska Akademiens ordlista (elfte upplagan) har parallellformerna *juice* och *jos*. På finska heter det *täysmehu* eller *tuoremehu*.

Ifall man vill använda ordet *jos*, så kan det samtidigt konstateras, att det i nutidens svenska språk kan påträffas två parallella utlöpare av samma ursprungsord. På spanska heter det *jugo*, på franska *jus* och på engelska *juice*. Av det franska *jus* har vi i kökssvenskan redan ordet *sky*, som syftar till exempel på köttsaften ur en stek och som enligt ordlistan också på svenska skrivs *jus*.

Tillverkarna av matdrycker tycks emellertid ha tagit i bruk ordet *apelsinsaft* för att syfta på ett koncentrat, som innehåller bl.a. socker och "apelsinjuice". Då blir det på finska *appelsiinimehu* i stället för *appelsiinitäysmehu*.

Speciellt mycket förvirring förorsakar enligt min mening den i Finland brukliga och på alla förpackningar tryckta benämningen *grapejuice*, som således syftar på natursaft av grapefrukter. På finska heter det *greippitäysmehu*, men för-

packningens "svenska" benämning grapejuice är totalt missvisande, särskilt som den tycks förutsätta engelskt uttal. Det engelska uttrycket *grape juice* betyder ju någonting helt annat – vindruvs-saft.

Det förefaller som om både allmänheten och saftindustrin skulle behöva en rekommendation om klarare språkbruk.

Klaus Törnudd

SVAR: I sin insändare kommer Klaus Törnudd in på ett område som är minst sagt komplicerat. Det finns nämligen rigorösa bestämmelser om vad *juice* är, liksom det finns liknande föreskrifter om vilka produkter som får kallas t.ex. choklad, smör eller mineralvatten. De som skriver förpackningstexter är alltså helt bundna av de här bestämmelserna.

Enligt en förordning från år 1990 är juice "en produkt som har framställts av bär, frukter eller grönsaker med fysikaliska eller enzymatiska metoder och i vilken varken vatten eller andra tillverkningsämnen har tillsatts". Tillverkarna är tvungna att rätta sig efter den här förordningen och måste följaktligen kalla den produkt som framställts på ovannämnda vis för juice. Motsvarande produkt kallas förresten juice också i Sverige, enligt det rikssvenska Livsmedelsverkets kungörelse som trädde i kraft i januari 1994.

Ordet juice kan enligt den ovannämnda finländska förordningen användas om både råvaran och den färdiga produkten. I förordningen sägs det t.ex. att saft är en produkt som har framställts av (råvaran) juice genom att vatten eller sötningsmedel tillsatts. Juicehalten i apelsinsaft är 35 viktprocent eller mer.

Det är alltså mer eller mindre omöjligt att ändra på ordet juice. Det är visserligen sant att ordets engelska härkomst kan medföra böjnings- och uttalsproblem, men det måste vi antagligen finna oss i. Ordet böjs för övrigt *juice*, *juicen*, *juicer*, *juicerna* och uttalas /jo:s/ eller /dju:s/. Det senare uttalet är framför allt vanligt i finlandssvenskan.

Någonting positivt med det här engelska lånordet finns det i varje fall, och det är att de allra flesta språkbrukare förstår det. Bland de engelska lånorden i svenskan hittar man ju ofta sådana ord som är obegripliga för de språkbrukare som inte har goda kunskaper i engelska. Ordet juice är åtminstone så pass etablerat att det inte torde vålla några större missförstånd.

I Sverige används formen *jus*, men också där är faktiskt *juice* den vanligaste formen. När det gäller det franska *jus*, som används om den vätska som bildas vid stekning av kött eller fisk, kan det vara på sin plats att påpeka att man naturligtvis kan skriva både *sky* och *jus* på svenska. *Sky* är det vanligaste skrivsättet av de här två.

Grapejuice är en benämning som kan vara vilseledande, eftersom sammansättningen innehåller två engelska led. Man kan, såsom Törnudd påpekar, förledas att tro att det är fråga om det engelska ordet för vindruvs-saft. På förpackningarna borde det i stället stå *grapefruktsjuice*. Frukten heter nämligen *grapefrukt*, inte "grape".

Till sist några termer ur den gällande förordningen om bl.a. juice:

mehujuoma = saftdryck
nektari = nektar
tuoremehu = naturjuice
täysmehu = juice
täysmehutiiviste = juicekoncentrat

Den som vill veta mer om vad de här benämningarna står för, kan vända sig till Livsmedelsverket i Helsingfors.

Delta i en kongress

Verbet *delta* tycks bereda en del språkbrukare problem. Det konstrueras i svenskan med prepositionen *i*, vilket betyder att det bl.a. heter att **delta i en kurs** eller **i en kongress**. Också tillsammans med substantiv som t.ex. *möte*, *sammanträde*, *seminarium*, *konferens*, *resa*, *konsert*, *mässa*, *utställning* m.fl. konstrueras *delta* på samma sätt, dvs. man **deltar i** de här begivenheterna. I svenskan brukar man inte säga att man "deltar på" t.ex. ett möte.

Orsaken till att det så lätt blir fel preposition är att det i andra fraser med de här substantiven är fullt möjligt att använda **på**. Man kan förstås **gå på kurs** eller **tala på en kongress**. Det är naturligtvis också helt korrekt att säga att man **sitter på ett möte** eller **är på resa**.

Ordföljdsproblem

Ordföljden vid vissa verb som följs av reflexivt pronomen och verbpartikel tycks ge många språkbrukare ständiga problem. Vi tar här upp några verbfraser som ofta blir fel. Så här ska det vara:

bry sig om något
bryta sig in någonstans
komma sig för att göra något
nästla sig in hos någon
se sig för
sikta in sig på någonting
slå sig ner någonstans
sätta sig in i något
sätta sig ner någonstans
titta sig omkring

Observera alltså att man **bryter sig in** någonstans och **siktar in sig** på någonting. Det är inte god svenska att skriva eller tala om att "bryta in sig" eller "sikta sig in på".

Beredskapsarbete

En av de vanligaste frågorna till Svenska språkbyråns telefonrådgivning är sedan länge: Hur ska man översätta de finska orden *velvoitettyö* respektive *velvoitettyöllistetty*?

Det är fråga om det arbete som samhället garanterar personer som har blivit arbetslösa. Staten eller kommunen anställer arbetslösa för en period på sex månader, för att de här personerna ska få arbetserfarenhet som kan hjälpa dem ut på arbetsmarknaden igen. I vår lag kallas den här formen av anställning på svenska *garanterat arbete*, men det har visat sig att termen är ganska svårhanterlig, speciellt när man av den försöker bilda en motsvarighet till finskans *velvoitettyöllistetty*.

I Sverige används benämningen **beredskapsarbete** för sådant arbete som anordnas för arbetslösa och för vilket statsbidrag lämnas. Ordet *beredskapsarbete* står alltså för samma sak som *garanterat arbete*. De arbetstagare som sysselsätts på det här sättet kallas **beredskapsarbetare**. Vi rekommenderar att man också här i Finland går in för samma termer som används i Sverige, dels för att de är enkla att hantera, dels för att de sedan länge är etablerade.

Rymmas

"Alla rymdes inte in i kyrkan" stod det i en av våra finlandssvenska tidningar för en tid sedan. I meningen finns verbet **rymmas**, som i finlandssvenskan ofta konstrueras med extra verbpartiklar, vanligen *in* och *med*. Det finns en finsk modell för användningen av de här partiklarna – i finskan finns motsvarigheterna *mahtua mukaan* och *mahtua sisään*. På svenska räcker det med att säga bara **rymmas** – det behövs inga extra partiklar. Synonyma uttryck som gärna kan användas är **få rum** eller **få plats**.

Färgfärgskopiator

FRÅGA: *Färgkopiatorer* kallas även de kopiatorer som bara har en färg extra. När man därför vill beskriva en kopiator med alla färger säger man *full colour copier* på engelska. Heter det *fullfärgskopiator* på svenska?

SVAR: **Färgfärgskopiator** är den korrekta svenska termen för ovan beskrivna kopiator. (Källa: TNC-Aktuellt 2/1994)

Människa eller mänska?

Vi vill upplysa våra läsare om att **människa** fortfarande är den stilistiskt neutrala formen som bör användas i sakprosa. Formen *mänska* hör främst hemma i texter skrivna i en vardagligare stil samt i skönlitterära texter.

Korta språkfrågor

henkilötunnus = personbeteckning

ly-tunnus = as-signum

tiedoksi = för kännedom

kestävä kehitys = hållbar utveckling

monialayritys = flerbranschföretag

tulospalkkio = resultatpremie

kovan rahan asunto = fritt finansierad bostad

EU-kommissionen och kommissionärerna

I årets första nummer av Språkbruk ingick en kommenterad ordlista med termer och uttryck som hänför sig till Europeiska unionen. Där tog vi bl.a. i en ruta upp problemet med de olika råden: *Europarådet* (en samarbetsorganisation helt utanför EU, som bl.a. arbetar för mänskliga rättigheter), *Europeiska unionens råd* (ofta också kallat *ministerrådet*; EU:s högsta beslutande organ) och *Europeiska rådet* (EU:s toppmöte, som helst skall kallas just toppmöte för undvikande av rådd).

Men också när det gäller *kommissionen*, EU:s "regering", finns det risk för missförstånd. I EG-rättsakterna (EU:s lagstiftning) används visserligen den officiella benämningen **Europeiska gemenskapernas kommission**. Eftersom namnet är så långt (och dessutom känns lite föråldrat då man i de flesta fall har börjat tala om *unionen* i stället för *gemenskaperna*) har kommissionen numera utanför rättsakterna börjat använda uttrycket "la Commission européenne/the European Commission", vilket på svenska skulle motsvaras av Europakommissionen eller Europeiska

kommissionen. Också på finska används i relativt officiella sammanhang "Euroopan komissio". Detta är emellertid föga lyckat. För det första är risken uppenbar för en sammanblandning med *Europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna* (ett organ under Europarådet) – även den ofta kallad Europakommissionen. För det andra kan det inte vara rätt att EU monopoliserar adjektivet *europensk* och sammansättningar på *Europa-*. Det är som om man hade glömt bort att en mycket stor del av Europa fortfarande står utanför EU.

För bruk i t.ex. massmedier m.m. rekommenderar vi därför i stället kortformen **EU-kommissionen**. Den benämningen bör inte kunna leda till några missförstånd – och dessutom undviker man då att snäva in betydelsen av ordet *europensk*.

Kommissionen består av personer som är utsedda av medlemsländerna, men som inom kommissionen arbetar relativt självständigt i förhållande till nationalstaterna. Officiellt är de **ledamöter av kommissionen**, men inofficiellt kan en sådan ledamot kallas **kommissionär** (ett ord som man har sett allt oftare på sistone i både finlands-svensk och rikssvensk tidningspress).